

rock-konsertin välillä vallitsee tietty ”ajatuksellinen distanssi”.

Heli Rantala nostaa esiin kaksi erilaista tapaa lähestyä historiallisia tekstejä. Hän asettaa vastakkain kaksi kontekstia (ehkä aavistuksen asetelmia kärjistäen), tekstin historiallisen kontekstin ja nykykeskusteluiden kontekstin, ja rakentaa oman positionsa vastakkainasettelun väli- maastoon.

Tieteen etiikka on ollut vilkkaan keskustelun kohteena viime vuosina, mutta historiatieteen tai erityisesti kulttuurihistorian harjoittamisen eettiset kysymykset ovat jääneet vähäiselle huomiolle. Timo Väntsi analysoi Kari Immosen oppikirjassa *Kulttuurihistoria – johdatus tutkimukseen* avautuvia arvoja. Tämän kautta hän kartoittaa historiantutkimukselle ominaisia arvovalintoja ja päätelee, ettei historioitsijan ole mahdollista välttää arvovalintoja työssään.

Kirjan päättävässä artikkelissa Pirkka Leino tarkastelee kritiikin ja historiantutkimuksen kohtamismahdollisuuksia. Foucault’n, Adornon ja erityisesti Derridan ajatteluun nojautuen hän haluaa osoittaa, että historiantutkimus on nimenomaan tuomioistuin; historian tulkinta on aina poliittista.

Kaiken kaikkiaan kirja on miellyttävää lukemista. Vain paikoittain lukukokemusta häiritsee, että kirjoittaja kirjoittaa liian lähellä saksalaisten filosofien omaa tyyliä. Mutta tämä ei muodostu suureksi ongelmaksi. Turun Kulttuurihistorian oppiaineen julkaisusarja on mainio esimerkki virkeästä akateemisesta toiminnasta.

Leif Sundström

Olennainen marginaalihistoria

Pekka Isaksson & Jouko Jokisalo,
Historian lisälehtiä – Suvaitsevaisuuden ongelma ja vähemmistöt kansallisessa historiassa. Like, Helsinki 2005. 351 s.

Vuonna 1998 ilmestynyt Pekka Isakssonin ja Jouko Jokisalon *Kalvonmittaajia ja skinejä – Rasismien aatehistoriaa*, oli erinomainen ja tärkeä teos jatkuvasti ajankohtaisesta ja yllättävän moniulotteisesta aiheesta.

Kaksikon uusin kirja *Historian lisälehtiä* sivuaa osittain rasismien teemoja, mutta laajenee käsittelemään ylipäänsä vähemmistöjen asemaa, sekä syrjinnän ja sarron historiaa. Teos käsittelee sitä osaa historiasta, jota vähemmän käsitellään suurissa tietosanakirjoissa tai varsinkaan koulujen oppikirjoissa, aivan kuten tekijät heti ensisanoikseen ilmoittavat.

Johtuen teemojen laajuudesta teos poukkoilee ajassa ja aiheissa, eikä ole yhtä tarkka kuin *Rasismien aatehistoria*. Se kertoo kuitenkin erittäin olennaisista historiallisista tapahtumista, jotka ovat kestäneet huomattavasti pidemmän ajan kuin yksittäiset sodat tai vallankumoukset. Ne ovat myös uhrimääriensä suhteen äärimmäisen relevantti osa ihmiskunnan historiaa.

Teos on elävästi kirjoitettu ja täynnä mielenkiintoisia yksityiskohtia. Kirjaa lukiessa mieleeni tuli Jonathan Gloverin parisen vuotta sitten ilmestynyt *Ihmisyys*, joka myös pureutui poikkeuksellisen mielenkiintoisella tavalla ihmiskunnan arkoihin historiankohtiin.

Isakssonin ja Jokisalon tyyli on vähemmän dramaattinen ja heidän ajallinen perspektiivinsä on laajempi, mutta hekin suuntaavat katseensa sokeisiin ja selittämättömiin historian täpliin.

Valkoisen miehen retket

Teos lähtee liikkeelle ristiretkistä, jotka ovat ajankohtaiset niin kauan kuin kristityt kansat jatkavat käännetyt retkiään mantereiden taakse. Muslimimaailma ei ole unohtanut vielä ensimmäisiäkään retkiä, jolloin kristityt armeijat useaan eri otteeseen terrorisoivat Lähi-itää. Retkien takana olevat syyt paljastuvat kirjassa moninaisiksi ja erityisen painaviksi osoittautuvat tässäkin asiassa taloudelliset vaikuttimet. Ristiretket olivat myös eräänlainen keskiajan massaliike, joka kokosi kristittyjä yhteen asemasta, iästä ja sukupuolesta katsomatta, vaikka kaikkein suurin merkitys oli tietenkin ritaristolla. (20–21) Retkien seuraukset eivät olleet ainoastaan negatiivisia, sillä esimerkiksi yksilönvapaudet lisääntyivät Euroopassa valmistaen siten tietä renessanssin nousulle.

Kristityille ristiretket merkitsivät omanarvonkohotusta suhteessa muihin uskontoihin ja kulttuureihin, mikä taas valmisti tietä myöhemmälle imperialismille. Ristiretkien perintö eli vielä II maailmansodan aikana ja sen jälkeenkin. Vanhan muslimimaan miehitys pääosin kristittyjen sotilaiden ja maiden toimesta ei voi olla verestämättä uudestaan vuosisatojen takaista asetelmää, vaikka uskonnon asemasta ideologisena aseena olisikin demokratia.

Ristiretkistä lähtien eurooppalainen ihminen on mennyt muille mantereille valloittamaan, ryöstämään, hyötymään tai lomailemaan. Löytöretkiksi nimetty eurooppa-

lainen invaasio tuhosi kokonaisia valtioita ja kulttuureja, ajaen jotkut kansat lähes sukupuuttoon. Kaikkein suurimmat ja pysyvimät jäljet eurooppalaiset jättivät Australiaan ja Amerikan mantereisiin, joiden alkuperäisväestöt nujerrettiin käytännössä lopullisesti. Vain Bolivian kaltaisessa yhä intiaanienemmistöisessä maassa jonkinlainen vastavallankumous on edes ajateltavissa.

Isaksson ja Jokisalo kuvaavat kiinnostavasti löytöretkien taustoja ja vaikutuksia linkittäen historian nykypäivään. Ristiretkien, löytöretkien ja orjuuden historian yhteyttä nykypäivän ennakkoluuloihin ja asetelmiin selvennetään. Lukiessa pessimismi kuitenkin vahvistuu; rasismilla, ksenofobiolla ja länsimaisella ylimielisyydellä on takanaan niin pitkät perinteet, että niiden murtuminen ei voi tapahtua kovin nopeasti. Mutta odottaako muu maailma niin kauan vai onko odotettavissa enemmänkin vastareaktio solidaarisuudelle ja suvaitsevaisuudelle, jotka historiallisesti katsoen ovat vasta rantautuneet Eurooppaan?

Antisemitismi syrjinnän arkkityypinä

Hyvin pitkään Euroopassa ei ollut juuri muita uskonnollisia vähemmistöjä kuin juutalaiset, jotka ovat saaneet kantaa syrjinnän ja sorron taakkaa vuosisatoja.

Kapitalismin kehittyessä sorto laimeni puolittaiseksi hyväksymiseksi puhjeten taas absurdin tuhovimman ja kansallissosialismin muodossa. Antisemitismiä ja sen merkitystä lienee monien nykyajan ihmisten vaikea ymmärtää johtuen juutalaisten häviävän pienestä määrästä useimmissa länsimaisissa yhteiskunnissa.

Jo Hannah Arendt omisti kuullussa totalitarismin tutkimuksessaan suuren osan antisemitismin tarkastelulle, eikä hän ole ollut ainoa, joka on katsonut koko natsismin ytimen olevan antisemitismin ympärillä.¹ Itse asiassa antisemitismi ja rasismi kaikkein selkeimmin erottivat kansallissosialismin muista fasismin lajeista, jopa niin että jotkut tutkijat

pitävät sitä sen tähden täysin omana ideologianaan.²

Myös Isaksson ja Jokisalo omistavat teoksestaan aimo osan antisemitismin ja antijudaismin tarkastelulle. He esittelevät juutalaisvastaisuuden juuria ja suunnannäyttäjiä, joista varsinkin Martti Lutherin merkitys on huomattava. Keskeistä antisemitismin ja rasismin historiassa oli 1800-luvulla syntynyt tarve kehittää mainituille aatteille tieteellinen selitysmalli. Suuri osa varhaisemmista rotuteorioista näyttää nykyajan perspektiivistä lähinnä naurettavilta, mutta on muistettava niiden olevan jossain määrin uusiutumiskykyisiä, koska myös tatu vanhasilla on yhä sijansa tiedeyhteisöissä. Isaksson ja Jokisalo esittävät antisemitismin perinteen vaikuttavan yhä Euroopassa. Nykyajan kannalta kenties suurempi merkitys antisemitisminä on ollut muun rotujattelun ja rasismin valmistajana. Valtakulttuuri on varsinkin vaikeimpina aikoinaan tarvinnut syntipukin ja syyllisen, johon kollektiivinen viha voidaan purkaa. Juutalaisväestön ja maahanmuuttajien välinen ero on kuitenkin huomattava niin heidän asemansa kuin lukumääränsä suhteen.

Historian tuntien lisäoppimateriaali

Historian lisälehtiä sisältää epilogina Veli-Pekka Lehtolan kirjoittaman katsauksen saamelaiden historiasta ja Henna Hutun esityksen romanien historiasta. Hutun kirjoituksen läpinäkyvästä asenteellisyydestä huolimatta molemmat ovat perusteltuja ja informatiivisia lisäyksiä Suomen perinteisten vähemmistöjen vaiheista. Kaltoin kohdeltujen vähemmistöjen joukkoon olisi voinut sijoittaa monia muitakin ryhmiä, mutta tekijöiden raja on järkevä. Kenties tietyt seksuaaliset vähemmistöt olisivat saattaneet olla nykyajankin kannalta relevantteja kohteita.

Isakssonin ja Jokisalon kirjan merkitys ulottuu kauas tavanomaisen historiankirjoituksen ulkopuolelle. Se olisi sopivaa luettavaa akateemisten piirien ulkopuolellakin yleis-

sivistävänä ja asenteita korjaavana opuksena. Sen aineistosta voisivat esimerkiksi historianopettajat omaksua aineistoa tunneilleen. Koulujen historia on yhä edelleen valittavan vallitsevasti sotatantereiden ja ”suurmiesten” historiaa. Historian lisälehdet käsittelevät itse asiassa ihmiskunnan enemmistön historiaa, ihmisten, jotka yhä enenevässä ovat tulleet osaksi suomalaistenkin arkea.

Viitteet

1. Samaa mieltä ovat monet myöhemminkin tutkijat ja muun muassa natsi-ideologi Alfred Rosenberg katsoi kansallissosialismin perustuvan rotujatteluun ja antisemitismiin.
2. Ks. Burleigh ja Wippermann 1991.

Kirjallisuus

Burleigh, Michael ja Wolfgang Wippermann, *The Racial State: Germany, 1933–1945*. Cambridge University Press, New York 1991.